

rupsjes hare soortgenooten opvreten; hij heeft dit bij kweeking en ook in de vrije natuur waargenomen. Hij voegt bij deze mededeeling de opmerking, dat tot nog toe als «ganz sicher kannibalsch» eigenlijk alleen *Calymnia trapezina* L. beschouwd kon worden, en verwijst naar literatuur over dit onderwerp in *Illustr. Zeit. für Entom.* IV, p. 49, 82, 135.

Bedoelt Zang hiermede, dat men alleen van *Calymnia trapezina* met zekerheid weet, dat zij «haars gelijken» verslindt?... want het is toch van andere rupsen van het genus *Calymnia*, van *Scopelosoma satelitaria* L., *Senta maritima* Tausch. enz. bekend, dat zij dikwijls als moordrupsen optreden.

A. J. VAN ROSSUM.

Kannibalisme bij Lepidoptera-larven.

Het bovenstaande bericht gaf mij aanleiding, enkele feiten, welke ik mij herinner, mede te deelen. Vooraf meen ik echter de betekenis van het woord kannibalisme te moeten nagaan. Als kannibaal wordt in den regel diegene betiteld, die zijne soortgenooten doodt en opeet, niet hij die andere soorten, al zijn dit ook naverwante, op dezelfde wijze behandelt.

Dat er rupsen zijn, die hare soortgenooten doden en opvreten, is stellig waar, doch ik heb mij steeds voorgesteld, dat bepaalde omstandigheden alsdan in het spel waren. Aan waarnemingen, gedaan aan dieren in gevangenschap, mag men geene waarde hechten, tenzij alleen praktische waarde voor den kweeker. In gevangenschap toch gedragen rupsen zich niet zelden anders dan in de vrije natuur, inzonderheid ten gevolge van onvoldoende ruimte (o. a. het maken van dubbelcocons, het elkander uit een cocon verdrijven enz.). Een sprekend voorbeeld, om tot voorzichtigheid in het maken van gevolgtrekkingen aan te sporen, is het volgende.

Eenige jaren geleden verzamelde ik in Zuid-Limburg een 16-tal rupsen van *Cucullia verbasci* L. Zij werden in eenige groote dozen medegenomen. Een paar uur later bleek mij, dat de dieren elkander oppeuzelden en waren er toen nog slecht 8 over! In Juni 1904

vond ik dezelfde soort in aantal in de duinen bij Bloemendaal, en ditmaal werd noch gedurende het vervoer, noch gedurende het daarop volgende kweken ook maar één enkel geval van kannibalisme waargenomen, alhoewel groote en kleine rupsen in aantal te zamen waren in eene niet zeer groote ruimte (suikerflesch) en elkander gedurig verontrustten. Dezelfde soort gedroeg zich dus onder omstandigheden, waarin ik geen verschil kon waarnemen, tegenovergesteld.

Wat ik wel meer dan eens heb opgemerkt, is, dat sommige soorten van rupsen, zoo zij verontrust worden, van zich afbijten, en, is 't een soortgenoot, die haar lastig valt, dezen niet zelden bloedig verwonden. En daar nu verder vele soorten allerlei vloeistoffen gaarne opzuigen, kan de combinatie dezer twee omstandigheden allicht tot kannibalisme voeren.

Ook in de natuur zou men, wil men zekerheid hebben, het moordtooneel van den aanvang af moeten bijgewoond hebben. Vindt men eene rups, die bezig is een soortgenoot te verslinden, dan blijft het de vraag, of het slachtoffer niet alreeds op de een of andere wijze verwond was.

Juiste en volledige waarnemingen zijn ook op dit gebied nog zeer gewenscht.

J. TH. OUDEMANS.

Rustplaatsen van Hooiwagens.

In een der vorige Entomologische Berichten, welke ik op dit oogenblik niet bij de hand heb, werd de aandacht gevestigd op het aantreffen van een groot aantal hooiwagens, die eene vrij regelmatige figuur vormden.

Dezer dagen werd ik door iets dergelijk getroffen, alhoewel hier geene bepaalde groepeerings was te onderscheiden. Ik vond n.l. op twee plaatsen, tegen een muur van een huis onder eene vensterbank en tegen eene plank boven den ingang van een tuinhuisje, een aantal hooiwagens bijeen. Verscheidene dagen achtereen heb ik dezelfde plaatsen bezichtigd en er steeds een grooter of kleiner